

PPOP 037 - 4 * 5624

0

Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze

H a z l o v

hrad - zámek

Stavebně historický průzkum

Vedoucí střediska: stav. E. Stach

Vedoucí úkolu: Dr. D. Líbal

Zpracovali:

Dějiny budovy: Dr. L. Lancinger

Ostatní: Dr. D. Líbal, M. Heroutová prom. hist.

Fotodokumentace: V. Uher

sropan 1974

Státní ústav pro rekonstrukci
památkových měst a objektů
 sídlo: 03
průzkum a dokumentace
Praha 1, Jindřichův náč. č. 20

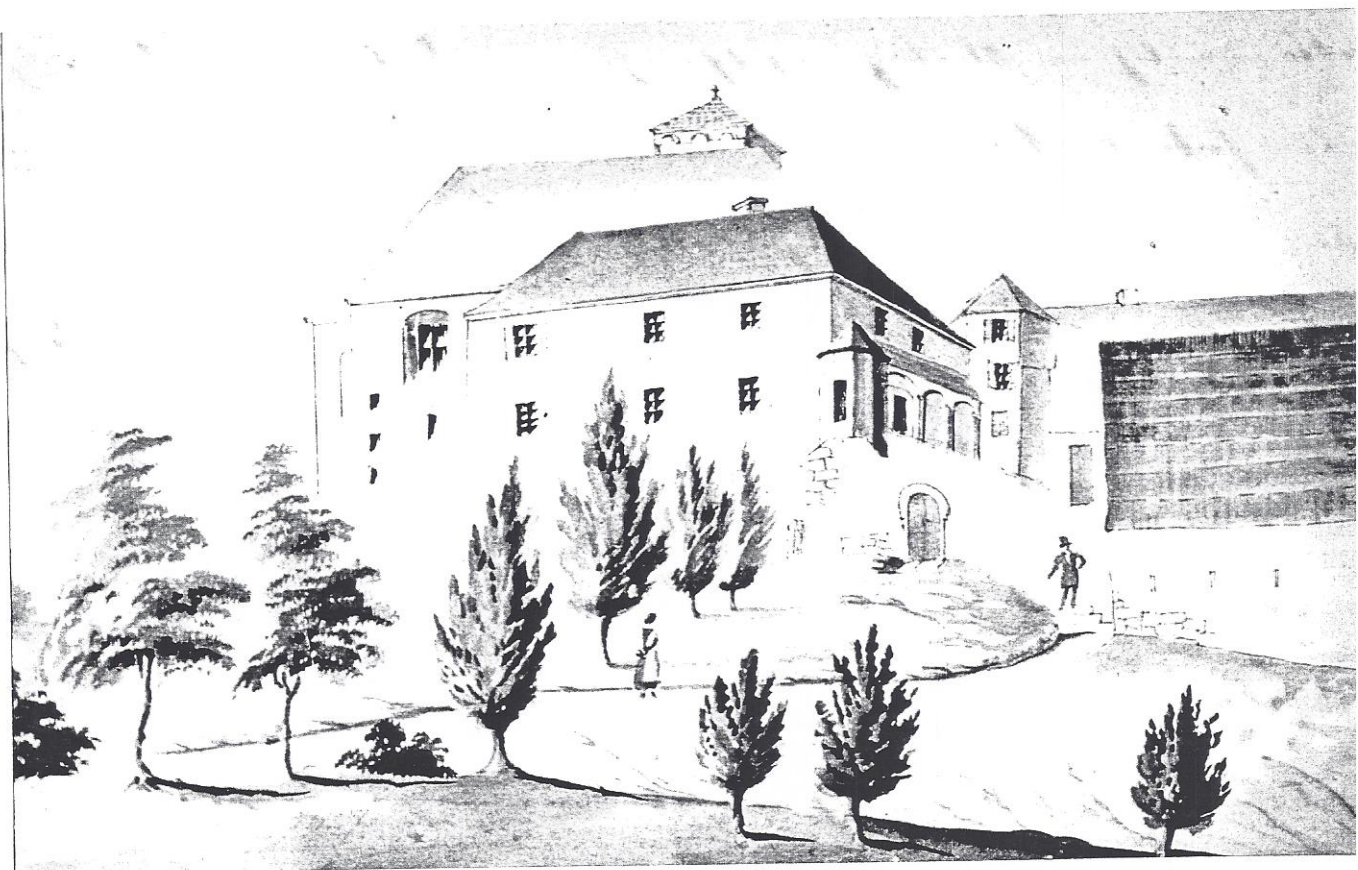
Hazlov

O b s a h :

Dějiny objektu	str. 1 - 6
Architektonický rozbor	7 - 32
Stavební vývoj objektu	33 - 38
Náměty pro obnovu	39 - 41
Seznam fotodokumentace	42 - 44

0

PPOP037 - 4 * 56 24



Hazlovský zámek od západu, kresba V. Prökla z r. 1843.

Hazlov, zámek

D ě j i n y o b j e k t u .

Písemné prameny k dějinám zámku Hazlova jsou podobně jako u většiny objektů na Chebsku velice skrovné, neboť rodo-
vé a statkové písemnosti německých šlechtických majitelů utr-
pěly podstatné ztráty kolem roku 1945 a následkem někdejšího
volnějšiho postavení Chebska v soustavě českého státu nelze
ani v písemné pozůstalosti ústředních úřadů odpovídající akta
najít. Archivní fond někdejšího chebského purkrabského úřadu,
který ještě v 19.století většinu veřejné agendy pro statky na
Chebsku vyřizoval, není uspořádán a zpřístupněn. Proto psaná
historie zámku Hazlova představuje jen tříšť útržkovitých infor-
mací a neúplný přehled držitelů.

Hazlov byl v minulosti a patrně již od svých počátků
vždy součástí historického Chebska, jehož klíčový strategický
bod představoval nesporně hrad v Chebu. Poloha v údolním předě-
lu mezi výběžky Krušných hor a Smrčin při výstupu stezky z les-
ního masivu od Durynska do Chebu předurčila však patrně také
v Hazlově vznik opevněného šlechtického sídla, zapojeného do
lenního systému pohraniční marky, útočně obrácené proti Čechám.

Ve třináctém století zaznamenáváme rytířský rod s přídom-
kem "z Hazlova" (de Haselah, de Asla, de Hasla), jehož lenními
pány byli přední říšští hodnostáři - řezenský biskup, rakouští
vévodové, hrabata z Leuchtenbergu. K roku 1224 je znám rytíř

Fridrich z Hazlova, končící svou světskou dráhu vstupem do waldsasského kláštera (Mon. Eg., s.56, č.162). V letech 1281-1309 je znám jako svědek na pěti listinách rytíř Albert z Hazlova (Mon. Eg., č.344, 430, 446, 459, 581). V téže době ještě žil Konrád z Hazlova, soudce v Bernau, jenž byl před rokem 1311 zabit waldsasskými lidmi (Mon. Eg., č. 605, 617, 623). K roku 1314 se připomínají Bertold a Martin z Hazlova (Mon. Eg. č. 624, 632).

Do konce 14.století se ztrácejí veškeré zprávy o Hazlově i jeho majitelích. H.Gradl vyslovil domněnku (Geschichte ... bis 1437, s.222), že po polovině 14.století byl předpokládán hazlovský hrad majiteli opuštěn a násilně nebo účinkem času poškozen. Oporou je mu jen smlouva z 11.12.1401, jíž markrabí Jan z Leuchtenberka prodal chebskému patricijovi Niklasovi Jurovi všechna svá lenní práva ve vesnici Hazlově, jmenovitě tamní "Sedelhof", tj. šlechtický dvorec, který zřejmě neodpovídal představě "hradu" (tamtéž, s.249, AM Cheb, fasc. 518). Gradlovu domněnku by mohla podporovat okolnost, že kolem roku 1350 bylo Chebsko neklidnou vojenskou hranicí za sporu Karla IV. s bavorským rodem vzdorokrále Ludvíka.

Po husitských válkách Jur rozprodával jednotlivé díly Hazlova bez bližší specifikace Heinrichovi Posseckovi, Heinzovi Landwüstovi a Šlikům. Po roce 1476 se tu vyskytuje Vilém Perglar z Perglasu a roku 1492 se tu na několik desetiletí usadil český rod chebského purkrabího Maleříka. Někdy v druhé polovině 16.století byli majiteli opět Perglarové a Wolf Perglar z Perglasu prodal před rokem 1580 rytířský statek Hazlov Wolfovi Václavovi von Kotzau. Katzauova rodina se střídala v držení se spřízněnými Reitzensteiny až asi do roku 1627, kdy pro nekato-lickou víru opustila zemi a v držení se již nachází Veit Dietrich

von Steinheim (SM/K/24/1, SM/S/333/1).

Roku 1662 koupil statek císařský plukovník Jiří Karel sv.p. ze Schöneichu a Wahlu, po němž jej zdědil roku 1678 nejvyšší kancléř Jan Hartwig z Nostitz, ale roku 1683 jej výměnou postoupil místnímu šlechtici Adamovi Kazimírovi Moserovi z Miltigau. Moserové drželi Hazlov celé další století a k jeho konci zchudli tak, že roku 1795 se jejich 4 místní poddaní Ferd.Dietl, Daniel Pfeiffer, Václav Jobst a Adam Werner vykoupili z poddanství a koupili i od Moserů celou vesnici. Majetek zadlužili a roku 1814 koupil Hazlov v dražbě Vitus Witz, aby jej už roku 1824 stejným způsobem pozbyl ve prospěch Wolfganga Biedermanna. Na toho byla roku 1853 uvalena exekuční dražba, v níž Hazlov koupil bohatý majitel řady statků na Chebsku Johan Wilhelm von Helmfeld. Dražební protokoly, v nichž by měly být odhady nebo popisy statku, se nepodařilo najít.

Roku 1843 nakreslil V.Prökl zámecké stavby v Hazlově v pohledu od jihu ze sadu. Zcela vpravo je přízemní hospodářské stavení pod vysokou sedlovou střechou. Od něho vybíhá sešikmená ohraďní zeď vzhůru mírně stoupajícím terénem k nároží zámecké budovy. Je prolomena obloukem zaklenutou brankou s naznačeným kamenným portálem. Při pravém nároží dvoupatrového, valbou krytého kubusu zámecké budovy vystupuje nad ohraďní zeď do výše prvního patra polygonální útvar vřetenového schodiště, vedoucího na otevřenou pavlač, předstupující před dvorní průčelí pod půltovou střechou s trojicí segmentových arkád na štíhlých sloupcích a s plným zděným zábradlím. Druhé patro nad arkádami je otevřeno dvěma okny o 6 tabulkách. Delší, zahraďní průčelí je tříosé. Za touto zámeckou budovou vystupuje další stavba, z níž však je viditelná pouze vysoká valbová střecha a vlevo úsek vyššího průčelí s jediným oknem v nejhořejší úrovni a čtyřmi

malými okénky středověkého typu níže. Horní okno svou nápadnou velikostí a naznačeným záklenkem budí dojem kostelního okna. Vlevo za touto budovou v ustouplé úrovni vystupuje další útvar s viditelným necelým jedním vysokým oknem se záklenkem. Nad nejvyšším střešním hřebenem vystupuje vrchol hranolové kostelní věže pod nízkou jehlanovou střechou a s obloučkovým vlysem pod římsou. Průhledem do dvora vpravo od přední zámecké budovy vystupuje za arkádovou pavlačí polygonální věžovitý útvar o třech poschodích nad úroveň přední zámecké budovy. Je otevřen v každém patře jedním šestitabulkovým oknem s okenicemi. Od této věžice vybíhá doprava křídlo s vysokou střechou s viditelným jediným neobyčejně vysokým pravouhlým otvorem neznámého určení (V.Prökl, Chronik, V, f.396).

Z doby wilhelmovské držby se zachoval jen nepatrný zlo-
mek hospodářské agendy. Po roce 1945 byl statek vyvlastněn a ro-
ku 1947 přidělen Státním lesům a statkům (SPS, kart. 160, Haz-
lov u Chebu, zámek).

Při zmíněné již absenci původních archivních pramenů je
nutno vzít zavaděk údajem drobné tištěné vlastivědy Ašska z roku
1870 od místního učitele H.A.Schmidta, který má v daném případě
charakter informovaného současníka a uvádí, že zámek byl zbudo-
ván "do své stávající podoby nynějším majitelem, panem von Helm-
feld"/Heimathskunde des Bezirkes Asch,s.39/. Lze se právem domní-
vat, že bohatý statkář Wilhelm von Helmfeld provedl přestavbu
v nejkratší době po nabytí statku roku 1853.

P r a m e n y

Státní ústřední archiv (SÚA)

Stará manipulace, sign. SM/K/24/1, SM/S/333/1

Státní památková správa (SPS) heslo "Hazlov u Chebu, zámek",
kartón 160

Desky zemské, hlavní kniha, sv. H XV, s.281

Okresní archiv (OA) Cheb

Archiv města (AM) Chebu

fascikl 518, kartón 384; fascikl 519, kartón 385

kniha 1047, V.Prökl, Chronik der Stadt Eger und des Egerlandes,
sv. V, fol. 396

I k o n o g r a f i e

V.Prökl, Pohled na zámek Hazlov z jihu, 1843, kolorovaná pero-
kresba, AM Cheb, kniha 1047, f.396

P l á n y

Geodetický ústav

Elaborát katastrálního měření, 1841, měřítko 1:2880

Státní ústřední archiv

Josefské vojenské mapování 1780-83, Čechy, sekce 82, fotokopie,
orig.Kriegsarchiv Wien

E d i c e p r a m e n ů

Monumenta Egrana, ed.H.Gradl, 1886, s.56, č. 162; s.126, č.

344; s.159, č. 430; s.166, č. 446; s. 169, s.459; s. 214; č. 581;

s. 221, č. 605; s.227, č. 617; s. 230, č. 623, 624; s. 233,
č. 632.

L i t e r a t u r a

- J.Schaller, Topographie des Königreichs Böhmen, II. 1785,
s.233
- J.G.Sommer, Das Königreich Böhmen, XV, 1847, s.360
- V.Průkl, Eger und das Egerland, II, 1877, s.502
- H.Gradl, Geschichte des Egerlandes bis 1437, 1893, s.62, 222,
299
- K.Siegl, Eger und das Egerland im Wandel der Zeiten, 1931 s.
29
- Z.Wirth a kol., Umělecké památky Čech, 1957, s.178
- D.Menclová, České hrady, 1972.
- H.A.Schmidt, Heimathskunde des Bezirkes Asch, 1870, s.39

Architektonický rozbor.

Objekt je situován v severní části obce na terénní vlně spadající výrazně k západu a severozápadu směrem k potoku. Katastrální plán z roku 1841 dokumentuje složitý soubor budov, z nichž zbývá dnes toliko severní část, obsahující původní hradní jádro.

Dispozice hradu - zámku je značně nepravidelná ^{podmíněná} mnohasetletým vývojem. Na nejvyšším místě terénní vyvýšeniny stojí kostel, orientovaný při vešlé barokní výstavbě k severu. Původní románský kostelík měl běžnou východní orientaci.

Po západní straně sousedí s kostelem zcela těsně, oddělena jen k jihu se rozšiřující soutokou, podélná dvojpeschoďová budova hradu. K jižnímu úseku jeho východní strany, nezakrytému kostelem se připojuje krátké, dvojpeschoďové spojovací křídélko, směrem k východu zaobleně se zužující.

Tímto křídélkem je severozápadní budova hradu/ dále západní křídlo/ připojena k obdélnému dvojkřídle, jednopeschoďovému objektu/ dále jižní křídlo/. Tvoří jižní část souboru. K jiho-východnímu konci severní strany jižní části hradu se připojuje východní křídlo, na něž pak navazuje křídlo severní, dosahující svým jihozápadním nárožím až ke kostelu.

Všechna zmíněná křídla s výjimkou objektu západně kostela svírají nepravidelné nádvoří v podstatě na půdorysu písmene L.

K severovýchodnímu nároží budovy obsahující východní a severní křídlo připojuje se šikmo další objekt kosodélného obrysu.

Stavebněhistorický průzkum a zaměření byly provedeny toliko v částech zaměřených, tedy s výjimkou části východního křídla ,celého severního křídla, kostela a kosodélného objektu.

Vnějšek.

Průčelí hradu s vjezdem se obrací k východu do někdejšího náměstí. Skládá se ze tří částí.

Střední část průčelí je patrová. Levou osu přízemí zaujímá široký, segmentem zaklenutý vjezd bez šambrany. Jeho levá strana zděná z kvádrů je tvořena přímo nárožím levé průčelní budovy, pravá strana zděná z nepravidelného smíšeného zdiva byla patrně dozděna. Nad středem vjezdu je vybrána drobná nička , v níž patrně stávala nějaká plastika. Další dvě osy přízemí jsou prolomeny obdélnými, segmentem zaklenutými okny ve stuhovém ostění s uchy. Okna jsou novodobě zasklena v ustouplém líci skleněnou deskou s drátěným plotivem a před sklem chráněna mříží tvořenou svislými a vodorovnými slabými kovovými pruty. Pravou osu přízemí zaujímá obdélný vchod v ostění s lištou a uchy uzavřený provizorními prkennými dveřmi. Levá polovina prvního patra byla novodobě přeřešena. Mezi dvěma zazděnými okny rýsujícími se slabě pod dnešní omítkou bylo prolomeno novodobé trejdílné okno, jehož ostění s lištou a uchy bylo napodobeno podle původních oken. Vpravo jsou umístěna dvě obdélná okna v ostění s uchy s vysazenou střední částí nadpraží. Okna jsou dvoukřídlá, desetitabulková. Sedlová, s průčelím souběžná střecha dosedá na fasádu přímo bez hlavní římsy. Je kryta drážkovanými taškami.

Na popsanou část vpravo navazuje patrové, novodobě upravené stavení restaurace s dnešní fasádou předsunutou před střední část. Vlevo na střední průčelní stavení v přímé linii navazuje

patrová budova obrácená do průčelí třemi osami. Teren od vjezdu do nádvoří směrem k nárožní části značně klesá, ale pata střech obou dílů budovy leží už v jedné úrovni. Na rozhraní obou budov, v místě měnící se úrovně stojí zbytky ohradní zdi postavené k částí s vjezdem v tupém úhlu. Má kamenný sokl na němž stojí na vnitřní straně cihelné hranelové pilířky s kamennými krycími deskami. Mezi nimi slabá cihelná zeď.

Přízemí nárožní části budovy je nad kamenným soklem v omítce pásováno. Pásování se v podobě klenáků zalamuje k polokruhovým záklenkům oken. Okna rámuji suše profilované šambrany. Z původních příček okenních rámu se zachovaly jen paprskovitě uspořádané příčky, v záklenku vyztužené ^{soustru} do tvaru štíhlých kuželek. Značně vysoké přízemí ukončuje vysazená profilovaná římsa. Nároží patra doprovázejí pilastry s jednoduchými římsovými hlavicemi. Okna jsou zaklenuta segmentem a rámována šambranou s uchy. Vestředu parapetního rámce vystupuje diamantová bossa. Střední okno je slepé. Obě krajní bývala dvoukřídlá, osmitabulková osazená v líci fasády. Hlavní římsa je profilovaná. Valbovou střechu pokrývá eternit.

V cípu mezi popsaným průčelím a úsekem polezbořeného ohradní zdi bývala zahrádka v níž se zachoval sokl dekorativní plastiky.

Na levé, jižní boční straně objektu pokračuje členění z levé části průčelí. Budova je tu patrová, šestiosá. Na přízemí přechází pásová besáž. Také okna přízemí jsou shodná s průčelím. Ve druhé a šesté ose zleva je umístěn polokruhem zaklenutý vchod.

Levý vchod v kamenném ostění shodné profilace uzavírají dvoukřídlé, výplňové značně poškozené dveře. Střední a dolní výplně

dveří zdobí geometrické a rostlinné vyřazávané motivy. V záklenku zbytek dřevěné mříže napodobující gotické kružby.

Vchod u průčelního nároží je značně užší, rámovaný profilovanou šambranou. Dveře odstraněny. Zachoval se jen zbytek rámu světlíku. Okna patra nad probíhající patrovou římsou jsou rozdělena ve skupinách po dvou. Jejich úprava je zcela shodná s kory průčelí. Mezi dvojicemi oken a na nárožích probíhají pilastry nesoucí hlavní římsu.

Na popsanou budovu navazuje křídlo vysunutě o jednu osu směrem k jihu.

Jeho průčelní stěna je dvoupátrová, trojosá. Stěny až nad úroveň prvního patra jsou sešikmeny šikmými opěrnými plentami. Střed přízemí zaujímá obdélný, poměrně nízký vchod v neprofilovaném ostění. Po jeho obou stranách jsou nevelká čtvercová okénka, s kamenným nadpražím a parapetem a cihelnými bočními stranami. Okna i vchod byla zřízena druhotně, až v dodatečné šikmé opěrné plentě. Do výše prvního patra je zděno průčelí z lomového kamene, nad parapety oken prvního patra cihelné. Okna prvního patra ustupují z nynějšího šikmého líce fasády do původního svislého. Jsou bez ostění, jen s profilovanou parapetní římsou, poměrně široká, obdélná. Z vlastního okenního rámu se zachoval jen příčník. Levé okno uzavírá mříž, tvořená svislými a vodorovnými pruty.

Druhé poschodí má již svislé stěny. Osvětluje je tři okna bez šambran, užší a vyšší než v prvním patře. Z vlastních oken se také zachovaly příčníky. Štít v polevalbové střeše je prolepen dvěma okny posunutými blíže ke středu. Okna rámuje hladké šambrany, parapety tvoří hladké rovné římsy. Druhé patro je zděno ze smíšeného zděva, štít cihelný.

Popisevané křídlo na východní straně předstupuje o jednu osu. I tato boční stěna je až do výše nad první poschodí sešikmena. V přízemí, nízko nad zemí, je nízké obdélné okénko v hladkém ostění, osazeném ve vnějším líci. Okno uzavírá mříž. Kolem smíšené zdivo. Patro osvětluje okno shodné s průčelním. Nad ním ukončuje opěrnou plentu řada cihel.

Okno druhého patra bez šambrany má okosencu špaletu a kamenný parapet. Okenní rám zasunutý do špalety je šikmo osazen. Hlavní římsa profilována.

Levá boční strana křídla je o dvě osy delší než strana pravá. Její přední osa leží v úrovni protilehlé strany, další část je obrácena na zadní dvorek ležící v úrovni o patro zvýšené. Přední díl byl shodně s ostatními stěnami opatřen opěrnou plentou. K ní dodatečně připojeno stavení, které opět odstraněno. / Patrně vyhořelo /. V přední části křídla je stěna od přízemí do úrovně prvního patra protržena širokým otvorem, který v přízemí vede do násypu nad klenbou, v patře se do místnosti otvírá široký, nepravidelný otvor. V něm vidět dvě vrstvy zdiva. Vnitřní je cihelná, vnější kamenná. Mezi oběma vrstvami vezděny trámy. Směrem od otvoru k průčelí jsou ve zdivu dva cihelné segmentové záklenky. Severně vedle otvoru prelomen průchod vedoucí z chodby objektu na zvýšený dvorek. Průchod je poměrně široký, se sešikmenými špaletami. Jeho nízký záklenek vybíhá vpravo do stlačeného oblouku, vlevo segmentově. Mezi ním a otvorem je úsek cihelného zdiva. Dále k severu, v koutě u vestavěného schodiště se otvírá obdélné okno v hladkém kamenném ostění doplněném cihlami. V levé boční straně ostění, na niž použito odlišného kamene jsou patrné otvory po mříži. Popsané okno ^{i okno} v patře

nad ním jsou osazeny v poněkud předstupující části fasády. Tato část je omítnuta a bývala obrácena do dvorka. Část s průchozem bývala zřejmě v interieru. V horním patře je vlevo při schodišti v předstoupilé části fasády zmíněné už okno v os^tění s profilovaným parapetem. V os^tění je zářez, ale okenní rám s příčnickem je zasunut ve špaletě. Předsumt^ou část ukončuje těsně pod hlavní římsou jedna řada tašek. Dále vpravo nad otvorem průchodu se rýsuje pata sedlové střechy zbořeného přístavěného stavení, které dosahovalo až k průčelí a hřeben jeho střechy k hlavní římsě popisované budovy. Stěna v úžlabí nad odstraněnou střechou byla pokryta několika vrstvami omítky a později pobita šindelem, který z větší části shořel. Ve štítu zrušené budovy je patrný zazděný, segmentem zaklenutý vchod, který spojoval půdy obou budov.

Zadní strana odstraněné budovy byla přístavěna k hradební zdi tvořící terasu zvýšeného dvorka. Zeď zděná z poněkud přitesav^oných velkých kusů lomového kamene dosahuje do výše prvního patra. Při jižním křídle je mírně šikmý úsek novějšího cihelného zdiva, dále šikmá nepravidelná přízdívka a novodobý opěrný pilířek. Ve zdi jsou patrné vysprávk^y, ale nikoli okna a dveře. Na západní straně je nároží a stěna pokračuje dále k severu --ohraničuje horní dvorek při jehož popisu bude popsána. Za nárožím v dolní úrovni pokračuje ještě úsek poškozené zdi, ten se v^ostrém úhlu lomí směrem k jihu. V tomto úseku jsou zřízeny čtyři šterbinové střílny, doplňované cihlami. Tři střílny se zachovaly celé, v místech severní střílny je zdivo značně poškozeno a nad někdejší střílnou zcela zbořeno. V rohu není zdivo spárováno^o. Stěna je z větší části omítnuta.

K jihu obrácené fasády při jihozápadním dverku. Severovýchodní roh dvorka zaujímá jedna ze stěn polygonálního věžovitého schodiště. K západní stěně výše popsané budovy je připojeno v mírně tupém úhlu. Přízemí schodiště osvětluje téměř čtvercové okno, v ostění na hraně okoseném. Okosení dole ukončuje trojúhelná ploška. Okna uzavírá mříž, tvořená svislými a vodorovnými pruty. Věž je omítnuta, zdívo patrně z větší části cihelné, v dalších podlažích bez oken. Horní patro věže v úrovni druhého patra hlavní ~~věže hlavní~~ palácové budovy nasedá ústupkem. Nad hlavní římsou bývala nízká jehlancová střecha.

Na západě je k věži připojen dodatečný cihelný přístavek příslušenství.

V přízemí na západní straně jsou v něm dvě malá okénka bez šambran, v patře také, jedno z nich zezděné. V západní straně přístavku je v rohu ústupek velikosti dveří a v něm malé okénko. V prvním patře okno bez šambrany a malé okénko. Přístavek kryje pultová střecha. Nad střechou vidíme dvě horní patra věže proložené vždy jedním oknem bez šambrany s kamenným profilevaným parapetem.

Přístavek přiléhá k budově paláce.

Palác je dvoupatrové stavení na půdorysu lichodélníka zužujícího se směrem k severu. Jeho jižní průčelí se obrací do popisovaného zadního dverka. Základ jihozápadního nároží tvoří velké hranolované kvádry. Fasáda budovy je omítnuta. V přízemí vlevo je nízké obdélné okénko v kamenném ostění. Dále směrem k přístavku část přízemí nepatrně předstupuje. V této části se slabě rýsuje zezděné čtvercové okénko v kamenném ostění. Dál vpravo umístěn portálek zaklenutý tupě lomeným obloukem s okoseným ostěním, s pozdně gotickými patkami. Pravá strana portálu byla druhotně

rozšířena. Patre navazuje na přízemí bez oddělení plastickou římsou. Pod vrchní omítkou se však v těchto místech rýsuje malovaný červený pás. V patře vlevo je vysoké, poměrně úzké okno, jehož dnešní tvar vznikl protržením parapetu, původně nižšího okna. Také hladké ostění rámuje jen horní dvě třetiny okna. Dále vpravo, poněkud níže je zazděné, segmentem zaklenuté okno a vpravo vedle něj úzké vysoké okénko obezděné cihlami s kamenným parapetem.

Druhé patro osvětlují dvě téměř čtvercová okna tvaru nízkého obdélníka/ v ostění se zářezem a s otvory pro mříž. Vpravo v rozšířené části paláce při věži je další obdobné okno. Fasádu ukončuje profilevaná římsa. Nad ní valbová střecha krytá taškami. Ke kvádrovému jihozápadnímu nářeží budovy se připojuje úsek ohradní zdi směřující k západu. Dále se v pravém úhlu lomí a ohraničuje západní stranu dverka. V díle při paláci je ve zdi probourán nepravidelný průchoď. Dále jsou ve zdi tři šterbinové, cihlami obezděné střílny.

Zadní, západní strana paláce stojí na stráni nad potokem. V přízemí vpravo v lomovém zdivu s přimíšenými drobnými úlomky cihel jsou prelomena dvě malá šterbinová okénka. Pod pravým z nich se ve zdivu snad rýsuje obloukový záklenek. První patro osvětlují tři okna zvýšená o zazdítku parapetu, shodná s oknem na jižní straně. Ve třetím poschodí jsou tři okna, rovněž shodná s okny na jižní straně.

Severní strana paláce je jen zcela úzkou škvírou oddělena od boku kostela. Obě severní nářeží jsou v dolní části vyzděna z velkých opracovaných kvádrů. Na několika z těchto kvádrů jsou patrné nevýrazné bossy. V úrovni přízemí, asi uprostřed je prelomeno zcela malé čtvercové okénko s cihelnými bočními stranami a kamenným překladem. Výše další šterbinové okénko. V prvním patře

vlevo je úzké vysoké novodobé okno s kamenným parapetem. Zčásti překrývá cihlami zazděné, segmentem zaklenuté okno v cihelné obezdívce. Uprostřed prvního patra je vysunuta dvojice jednoduchých kamenných krakorců, které původně nesly arkýřek. Vchod do arkýřku je zazděn a omítnut. Ve druhém patře nad krakorci prvního patra je dvojice poněkud slabších krakorců. Vchod do někdejšího arkýře je opět zazděn. V místě nad ním je porušena hlavní římsa.

Nádvoří,

hardu má nepravidlený půdorys, podobný písmenu L. Jeho severní a západní stranu tvoří kostel a sakristie, které nejsou předmětem popisu.

Zadní strana průčelní budovy,

je vzhledem ke stoupajícímu terenu v levé části jen přízemní. Vlevo v rohu je okno s kamenným parapetem. Je dvoukřídlé, šesti-tabulkové. Dál segmentem zaklenutý vchod s uchy a zdůrazněným hlavním klenákem. Vchod je zazděn a v části zazdívkou osazen luxfer. K patě portálu vedou čtyři schody. Dále vpravo zazdívkou vchodu nebo okna, následuje hladká část fasády bez oken, až u pravé osy ve zvýšené úrovni oválné okénko. Pravá osa v jižním rohu dvora je patrová. Přízemí zaujímá široký, segmentem zaklenutý otvor průjezdu bez šambrany. Pata průjezdu leží značně pod úrovní nádvoří. Rozdíl výšky vyrovnává svah. V patře nad vjezdem je obdélné okno s kamennou parapetní římsou.

Uprostřed před popsanou stěnou stojí socha sv. Jana Nepomuckého na hranolovém odstupněném soklu, zdobeném na přední straně poškozeným znakem. Sokl byl dodatečně snížen. Dva další jeho díly leží za sochou a u průjezdu.

Severní strana nádvoří,

je z části patrová a z části přízemní, podél svahu stoupajícího od vjezdové brány. Při vjezdu do nádvoří stojí trojosá část fasády. Nízko nad zemí jsou tu tři malá okénka tvaru na šíř položených obdélníků v kamenných ostěních. Nad nimi z hlediska dvora ve zvýšeném přízemí jsou tři okna bez šambran s hladkými parapetními římsami. Patrová římsa je pásová, hlavní římsa profilována. Další osu za mírným zlomem zaujímá vchod v hladkém ostění se zdůrazněným hlavním klenákem, na němž letopočet 1778. Ke vchodu stoupá při fasádě z obou stran několik stupňů. Před schody druhotně umístěn úsek ostění s pozdně gotickou profilací. Vpravo od vchodu jsou dvě okna ve vpádlé šambraně uzavřená mříží. Nad nimi je fasáda zvýšena o štít polovalbové střechy. V něm dvě okna v hladké šambraně levé z oken je slepé. Zdá se, že levá část fasády je pod omítkou cihelná, pravá kamenná.

Západní stranu nádvoří zaujímá dodatečně vestavěná část přiléhající k předchozímu křídlu a na západě i k průčelí kostela od něhož se směrem k východu šikmo odklání. Přední východní strana této části je zaoblена. V zaoblené přední stěně je široký, segmentem zaklenutý vchod zakrytý prkennými dveřmi. Nad ním v patře okno v hladkém, kamenném ostění. V šikmé boční stěně při kostele je malé okénko a nad ním dvě malá půlkruhová okénka. Cihelná římsa.

Střecha odstraněna.

Severní strana nádvoří.

Střed severní strany nádvoří uzavírá patrové stavení hospodářského charakteru. V jeho přízemí otevřeny dva vchody bez šambran, uzavřené prkennými dveřmi. Vlevo vedle vchodu je spára zrušných dveří. Zdivo v přízemí je smíšené. Při věži umístěné v severovýchodním koutě nádvoří vede devět stupňů k obdélnému vchodu polopatra uzavřenému také prkennými dveřmi. Vlevo vedle něj okno bez šambrany. Od poloviny výšky tohoto okna pokračuje směrem nahoru cihelné zdivo. K levému přednímu rohu stavení se připojuje úsek vysoké ohradní zdi vedoucí k sakristii. Severovýchodní kout nádvoří zaujímá vysoká hranolová věž^{ne-} stojící v koutě mezi předchozím stavením a průčelním křídlem. V přízemí na jižní straně má segmentem zaklenutý vchod v ostění s uchy a zdůrazněným hlavním klenákem. Vpravo od vstupu je patrná část zrušeného širokého polokruhového oblouku. Nároží věže je v přízemí kvádrováno. Značně vysoko umístěné patro osvětluje nízké okénko zaklenuté segmentem a rámované šambranou s uchy. Nároží patra je okoseno. Levý bok věže zůstal bez oken. Stanovou střechu kryjí tašky.

Zadní - vnější strana severního stavení je v přízemí zděna z velkých, hrubě opracovaných kvádrů, kladených v řádcích. Nad úroveň přízemí je tu smíšené zdivo a cihly. Zde malé okénko a dvě okna. Kvádrové zdivo přízemí pokračuje i dále k východu na budovu restaurace, kde však omítka pokračování zdiva zakrývá. Na západním boku stavení je kvádrové zdivo jen nízko při nároží. Výše pokračuje novější zdivo cihelné.

Vnitřek.

Východní křídlo / zaměření, část /.

Přízemí : jižním koncem křídla prochází průjezd lichoběžného půdorysu vymezený segmentovými cihelnými pásy a segmentově překlenuť.

Od sousedního severnějšího prostoru dělicího masivní zeď. Tento je přístupný z prostranství východně zámeckého souboru a zaklenut šesti poli omítnuté cihlové klenby bez hřebínků. Klenební hrany vyrůstají ze hran koutových i přízedních polepilířků dílem z kamene, dílem z cihel/ v - 61/2cm/ a uprostřed ze dvou hranolových kamenných pilířů z tesaných kamenných kvádrů. Klenební čela jsou polokruhová / v.p.160, v. klenby 280 cm/. Obvodové zdíve je z lomového kamene, v severní zdi skoro uprostřed patrna zazdívka zrušeného vchodu.

1. poschodí : východního křídla/ měřená část/

Přestory prvního poschodí východního křídla jsou přístupny z přilehlého křídla jižního.

Z jeho severní chodby se prochází v rohu půlkruhově zaklenutým úzkým průchoďem do chodby při dvorním průčelí východního křídla. Její širší jižní část má rovný strop, stejně jakomžší úsek severní. Na jeho jižním konci rozepjat nízký půlkruhový pás. Na severním konci se vchází do severního pokoje východního křídla. Jižní pokoj je přístupný jednak z jižního dílu chodby, jednak z jihovýchodní nárožní místnosti jižního křídla. Severní prostor má rovný strop s vysokým profilevaným fabienem. Rovný strop člení mírně plastický štukový obraz s okosenými rohy a stranami tvořenými dvojicí segmentových vpadlých obloučků vybíhajících uprostřed do špičky. Uprostřed obrazce je vymodelován štukový kruh.

Při severní straně místnosti je umístěn elektrický krb členěný motivem festonů.

Seusední jižní pokoj je zúžen o zmíněnou nádvorní chodbu. Má rovněž rovný strop s fabionem členěný zdvojeným obdélným štukovým obrazcem s výžlabkem vykrojenými rohy a ^{kon}konvexkávě zvlněnými stranami. Při západní straně přisazen eklektický krb s motivem sdružených volut-. Prestor byl po severní i jižní straně zúžen dřevěnými příčkami, na něž se váže i fabien.

Po jižní straně se jeví v mezeře mezi jižní zdí místností a dřevěnou příčkou stopy starší výmalby stropy s červenými a modrými linkami, jež probíhají kolmo k průčelí.

Krev: hambalkové soustavy s ležatou stolicí.

Stručná charakteristika severní/ neměřené části východního křídla.

V přízemí byl představen mělký chodbovitý trakt, jehož západní stranu tvoří pozdně barokní průčelí východního křídla. Od jihu k severu je tu prestor schodiště do patra, vloženého do předěleného prestoru, původně o čtyřech křížových polích, jejichž hrany vyrůstají z přízedních polopilířků a ze středního pilíře. Jižní pár polí byl schodištěm převážně zrušen. Za velmi silnou zdí se vstupuje do obdélné, příčně položené severní místnosti s dvojicí křížových polí stejné s předchozími.

V suterenu se zachoval rozlehlý, příčně položený gotický prestor s půleválnou kamennou valenou klenbou s otisky bednění, provází ho při kratší straně valeně z kamene zaklenutá chodba.

Dvojdílné jižní křídlo.

Rozpadá se již v pohledu zvenčí na dvě části odlišného stáří i architektonického zjevu, jež se liší i počtem podlaží a rozdílnými úrovněmi v přízemí.

Východní jednoposchoďový podélný díl se jeví na první pohled jako daleko mladší než dvojposchoďová, hloubkově orientovaná část západní.

Přízemí :

Vstoupí se od jihu do chodby vlevo dispoice zaklenuté segmentově valeně s vrcholnicí rovnoběžnou s jižním průčelím. Z chodby vlevo vystupují schody do zvýšeného přízemí v západním dílu jižního křídla.

Ve středním traktu vlevo sousedí s chodbou. po severní straně obdélný prostor zaklenutý plochou plackou, bez přímého osvětlení, se dveřmi a oknem do vstupní chodby se segmentovým záklenkem.

Z chodby vpravo se vchází do středního prostoru v jižním traktu zaklenutého dvojicí obdélných plochých placek rozvržených stlačeným pásem.

Zcela vpravo prostupuje celé křídlo další obdélná místnost, orientovaná na hloubku a dodatečně předělená cihelnou příčkou.

Východní díl je přístupný samostatně od jihu. Prostor je zaklenut trojicí obdélných plochých placek rozvržených stlačenými pásy. Po severní straně patrna dodatečná novodobá cihelná přízdívka.

Zbývá ještě chodbovitý, segmentově valeně zaklenutý prostor v zadním traktu vlevo a uprostřed dispozice přístupný po vyrovnávacích schodech ze západně přilehlého prostoru dvojpatrové části.

Vůči vnitřnímu nádvoří se jeví chodba v polosuterénu. Osvětlují ji okna se strmě sešikmenou lavicí. Chodba byla dříve spojena se střední místností v přízemí, vstup je zazděn.

I. poschodí: je dnes přístupné z vnitřního nádvoří zámku vchodem který ústí do chodby situované v hlubkově orientované západní části jižního objektu. Hned vlevo se projde pod vysokým rovným překladem do dlouhé chodby v severním traktu s rovným stropem. K ní přiléhají dva navzájem spojené plochostrepé pokoje, zhruba čtvercového půdorysu, každý s dvojicí oken obrácených k jihu. Z chodby i přilehlé místnosti je přístupný velký obdélný nárožní pokoj, propojený s východním křídlem. Rovný strop s vysokým fabionem člení obdélný, v podstatě šestiosý štukový ornament na kratších stranách zaostřený s dvojité segmentem vyžlabenými šikmými stranami, a uprostřed segmentově vzpjatými boky.

Jižní křídlo, západní díl :

Snížené přízemí - suterén.

Hazlov.

OKRESY JIHOVÝCHODNÍ MORAVY.

Vstupujeme z venčí obdélným vchodem. Prostory při průčelí leží vlastně v úrovni sníženého přízemí. Vstoupíme do rozlehlé prostory obdélného půdorysu rozdělené dodatečně vloženou příčkou na střední chodbičku a místnost vpravo. Prostor je zaklenuta čtyřmi poli křížové klenby na štíhlý střední pilířek s čtvercovým vyžlabeným soklem, dříkem na hranách okoseným a vyžlabenou krycí deskou-. Kratší klenební čela jsou lomená. Při průčelí vycházejí klenební patky z přístěnných hranelových pilířů. Stěny prostory jsou zděny z kamene, kamenná klenba omítnuta./ výška klenby 220-230cm, v p. 115 cm/. Příčka oddělující dnešní vstupní chodbičku je cihelná, prolomená při přední stěně obdélným vchodem. Průčelní okno je šikmé, dodatečně prolomené. Zaloemní ve východní špaletě ukazuje starší špaletu okna před dozděním opěrné plenby. Špaleta východního okna je omítnutá, hladká. Proti vchodu z vnějšku je v zadní stěně místnosti osazen portálek s ostěním slabě lomeným. Okosení portálku dole ukončeno šikmou ploškou ve tvaru praveúhlého trojúhelníka, ukončeno. Vstoupíme do příčné poležené chodby s nevysokým stropem. Klenba rozděluje prostor na tři téměř čtvercové části. Krajiní dvě části jsou zaklenuty plechou kamennou valenou klenbou, kolmou k průčelí, střední část má klenbu obdobnou, ale s průčelím seuběžnou. První pole chodby bývalo propojeno s průčelní místností. Spojení bylo zčásti zazděno. Směrem dozadu, t.j. k severu vede z této části chodby průchod se stlačenou kamennou klenbičkou. Čelní archivolta z cihel rozměrů 6 - 6 1/2 x 11 1/2 x 25 1-2 v gotické vazbě běhoun a dvavazáky na stojato. Tudy procházíme do nevelkého vakeně klenutého sklepa

obdélného půdorysu, položeného kolmo k průčelí. Stěny i klenba tohoto sklepa jsou zděny z lomového kamene/ v. kl. 190cm, vp. 80cm/ z průčelní prostory směrem do leva vede polokruhem zaklenutý vstup do levé průčelní prostory. Její úzká přední část na půdorysu šířkově položeného obdélníka je zaklenuta polovinou valené klenby, položené souběžně s průčelím. Dál vzadu navazuje prostora proti předchozí části na severu zúžená. Je zaklenuta k průčelí kolmo položenou kamennou valenou klenbou s nevýraznou pětibokou výsečí na zmíněném už vchodem./ v. klenby 260cm, vp. 140 cm/.

Zvýšené přízemí západního dílu jižního křídla je přístupné z prestranství jižně hradního jádra v západním křídle. Rozvrh zvýšeného přízemí je složitý a nepřehledný vložení dodatečných dělicích zdí a příček. V podstatě má třítraktovou dispozici.

Prejde se pod nižším stlačeným cihelným pasem se šikmými špaletami do chodby zaklenuté vyšším segmentem. Její střední úsek uprostřed dispozice v patě schodiště do prvního poschodí má strop rovný, východní úsek chodby je opět překlenut segmentem, sestupuje se z něho do úrovně přízemní chodby ve východní části jižního objektu.

K chodbě přeléhají dvě nestejně velké místnosti v jižním předstupujícím traktu západního dílu jižního objektu. Jejich okna mají význačně stlačené záklenky. Rovný strop východního prostoru s fabionem člení štukový obrazec v lehce vpadlém obdélném poli. Všechny čtyři strany vnějšího štukového rámu jsou uprostřed segmentově vypjaty. Vnitř tohoto rámu je plastický obdélník s vykrojenými rohy, členěný uprostřed oválným štukovým medailonem.

Sousední nárožní západní prostor s částečně ^{vy}zvalenou západní zdí má na rovném stropu štukový obrazec podobný nejspíše rámu, předchozí místnosti, ale s vykrojenými rehy.

Daleko složitější je uspořádání zvýšeného patra v části severně příčné vstupní chodby. Uprostřed vystupuje z ní dodatečně vložené schodiště do patra.

Vlevo prochází se do obdélného prostoru s úrovní asi o 20 cm nižší, osvětleného od západu oknem se stlačeným, uskočeným záklenkem. Je zaklenut valeně kamenně s vrcholnicí severojižní. Klenbu prostupuje dvojice styčných trojúhelných výsečí, jejichž hrany po západní straně vyrůstají v jihozápadním rohu z mohutného koutového polepilíře, v severozápadním z okoseného nároží průchodu masivní zdi do přilehlé severní místnosti. /v. kl. 250, v. patky 155 cm/. V severovýchodním koutě vybíhá klenba z rohu polepilíře, který zasahuje do podschodí. Okosení jeho rohu přechází nahoře do pravouhlého nároží prostřednictvím šikmé předstupující plošky. Východní stěna prostoru je cihelná, částečně hrázděná. Byla do něho vložena dodatečně v souvislosti se zřízením novodobého schodiště do prvního poschodí.

Směrem k východu se prochází do podschodí, jež tvořilo původně pokračování předchozího západního prostoru a bylo zaklenuto rovně valeně s párem styčných trojúhelných výsečí bez hřebínků. Z klenby zbývá výběh v severozápadním koutě podschodí a dále její nejvýchodnější úsek s dvojicí výběhu hran výsečí. Je jí podvlečen pás ve tvaru kobyly hlavy zakotvený po jižní straně v cihelné zdi. Nese východní zeď schodiště.

Z poschodí projde se dále k východu do lehce lichoběžného prostoru neosvětleného, zaklenutého půlkruhově valeně s vrcholnic severojižní. Klenba je omítnuta. Prostupuje ji trojúhelná výseč odpovídající vzadu vlevo zrušenému vchodu do středního prostoru v zadním traktu. / v. klenby 250 cm, v.p. 130 cm. / . Z valeně zaklenuté místnosti sestupuje se do chodby ve dvorním traktu přízem východní, novější části jižního objektu. Z poschodí se projde směrem k severu do těsné místnosti v zadním traktu uprostřed. Její jižní část je překlenuta úsekem omítnuté segmentově valené klenby stoupající k severu. Naproti tomu severní část prostoru má vyšší segment, který však není vyvinut symetricky, ale jeho pravá patka je založena značně výše než levá / západní /. Bylo to kvůli dnes zrušenému vstupu do sousední východní valeně zaklenuté prostory.

Vrátíme se nyní do valeně zaklenutého prostoru západně dodatečného schodiště. Výseči odpovídá úsek půlkruhově valené klenby, která prostupuje širokým otvorem v silné severní zdi do sousední místnosti v severozápadním rohu dispozice zvýšeného přízemí. Má stlačenou omítnutou kamennou valenou klenbu s vrcholnicí východozápadní prostoupenou jednou trojúhelnou výsečí. Východní zeď prostoru je cihelná, osvětluje ho šikmo proražené okénko v severovýchodním rohu.

V západní zdi je vchod na zřícené vřetenové šnekové schodiště, vložené do kouta sevřeného jižním křídlem a spojovacím objektem s kamenným stupněm a středním vřetenem.

Ku schodišti přiléhá po západní straně dodatečný přístavek záchodu.

První poschodí západního dílu jižního křídla.

Na rozdíl od obou nižších podlaží je první poschodí ve stejné úrovni jako 1. patro novější východní části jižního křídla a je s ním cele propojeno.

Schodiště ústí do dodatečně vytvořené chodby v 1. poschodí. Na místě prostoru schodiště, chodby při dvorním průčelí a neosvětlené místnosti vpravo dispoice/propojeno přilehlým pokojem východního dílu jižního křídla) byl jeden velký, skoro čtvercový prostor s rovným stropem s fabionem, členěný z větší části porušeným štukovým rámem uprostřed se segmentově vypjatými stranami a vykrojenými nárožími. Jižní zeď této místnosti je hrázděna, stejně jako všechny příčky prvního poschodí.

Okna severní chodby mají oválné odsazené záklenky. Její západní úsek vedoucí ke třetému zřícenému schodišti má propadlý strop rovněž s fabionem a prostým štukovým obrazcem. Schodiště spojuje s chodbou stlačený pás s odsazenou patkou. Za schodištěm se opakuje polozřícený přístavek záchedů.

Jednotlivé prostory prvního poschodí křídla jsou navzájem propojeny. Okna mají oválné záklenky. Západně novodobého schodiště nevelká místnost s jedním západním oknem se segmentovým záklenkem. Záklenek překrývá vlevo cihelná plenta, za níž je patrně rovněž cihelné zdivo.

Prostor má zcela propadlý strop původně s fabionem a štukovým rámem. Zbývají dvě jižní místnosti. Levá, nárožní má převážně propadlý strop s fabionem a původně podélným štukovým rámem s vykrojenými rohy a konvexkálně zvlněnými delšími stranami.

Nárežíⁿ pravý prostor je poněkud lépe zachován, strop je propadlý toliko v severozápadním rohu. Má fabion. V lehce vpadlém poli se segmentově ukrojenými rohy je štukový ornament s rohy

lehce zaostřenými a segmentem vypjatými obloučky uprostřed.
Nepřístupný krov hambalkové soustavy obeustranně zvalbený.

Spojovací křídélko.

Jeho přízemí je přístupné toliko z jižního traktu přízemí západního křídla. Úroveň spojovacího křídélka je asi o 65cm vyšší.

Pod lehce stlačeným cihelným pásem se vstoupí do kosodélného prostoru se zdmi z lomového kamene a půlkruhovou cihelnou klenbou prostoupenou pětibokou výsečí/ cihly jsou 6cm vysoké. Severní zeď je dodatečně přirážena k východní zdi západního křídla.

K tomuto prostoru se po východní straně připojuje další místnost nepravidelně lichoběžného půdorysu se segmentově zaoblenými východními rohy. Terén prostoru stoupá k východu. Vchází se do něho po třech schodech pod úsekem stoupající cihelné segmentové klenby. Průchod byl v masivní zdi západnější místnosti dodatečně proražen. Zdivo je z lomového kamene, toliko západní úsek jižní zdi až po patku klenby je od rohu v délce asi 140cm vyzděn z pravidelných kvádrů. Ve východní straně místnosti je vchod do nádvoří se stoupající segmentovou cihelnou klenbou, byl v prave dodatečně rozšířen. Jediné okénko v severní zdi má šikmé cihlokamenné špalety. Směrem do vnějšího líce se zužuje v úzkou škvíru.

Prostor má dodatečně vloženou stlačenou cihelnou valenou klenbu / na 1/2 cihly/ rozměry 6x26cm// v kl. 240 cm, vp. 120cm/ s jednou pětibokou výsečí.

První poschodí.

V prvním patře spojovacího křídélka je zčásti odchylné disposiční uspořádání.

Z úseku chodby v severozápadním rohu jižního objektu se v koutě vystupuje po vyrovnávacích schůdkcích o 34cm výše do šikmé chodby s omítnutými stěnami a segmentovou cihelnou valenou klenbou. Tato chodba ústí do jihovýchodního rohu západního prostoru

spojovacího křídélka.

Zdivo je lomové porůznu připlentováno cihlami v souvislosti s vložením klenby. V severovýchodním koutě šikmé okénko s rovným překladem. Klenba půlkruhová valená, klenutá na půl cihly/ cihly mají rozměry 7x14x 25cm- / v hl. 330 cm v p. 220cm/.

Klenbu prostupuje pětiboká výseč nad vstupem do prvního patra západního křídla. Severní zeď byla dodatečně přirážena k východní zdi západního křídla.

Segmentově překlenutým vchodem se vstupuje do prostoru nad nepravidelně licheběžnou místností přízemí. Zdivo je omítnuto, v severozápadním koutě se rýsuje spára, naznačující, že severní zeď byla k západní zdi přidána dodatečně. Tvar místnosti se liší od přízemku, ovlivnila ho zmíněná šikmá přístupová chodba. Prostor uzavírá nepravidelně stlačená valená klenba na půl cihly / rozměry 6 1/2 x 25,5, / v hl. 250cm, vp. 145cm/.

Druhé poschodí , většinou zřícené je nepřístupné.

Západní křídlo.

Přízemí :

Vstupuje se do něho od jihu, záklenek vchodu segmentový z kamene. Hned za portálem sestupuje šikmo dolů do sklepů. Dveře chránila závěra.

Půdorys přízemí je značně nepravidelný. Jeho zhruba dvě třetiny zabírá velký prostor licheběžného tvaru, směrem k severu se zužující. Jeho obvodové zdivo je z lomového kamene. Je založeno zčásti přímo na skále. Prostor je rozvržen napříč dvojicí stlačených pasů cihelných polopílířků, přirážených ke kamennému obvodovému zdivu. Jižní trakt je lehce mimo střed předělen dalším

obdobným pásem s podélnou osou severojižní. Severní piliř tohoto pásu je podležen jižnímu pásu příčnickému.

Do těchto pásů jsou zaklenuty zcela ploché omítnuté placky.

V západní zdi jižního traktu se jeví asi od úrovně 120cm, od země a 30 cm vlevo od příčnického pásu se jeví zadržka 205 široká, z lomového kamene a cihel, v ní těsně pod klenbou druhotně prolomeno nízké, segmentem překlenuté okno s dovnitř rezevřenými špaletami.

Obdobná zadržka je patrna ve středním poli placek, zhruba ve vzdálenosti 80cm vpravo od polopiliře a v úrovni 150cm nad terénem zasahující za severní polovinu. V této zadržce bylo pak otevřeno vyseko až po klenbu segmentem zaklenuté okénko, zrušené zřejmě v souvislosti s přizdáním polopiliřů středního pásu.

Ve východní zdi jižního traktu se vstupuje do západního prostoru ve spejevacím křídélku.

V severní zdi takto předěleného velkého lichoběžného prostoru je poněkud vpravo mine střed osazen pravoúhlý portálek s dodatečným vpadlým polem, ^{původně} nepochybně sedlový, byl do zdiva osazen dodatečně. Odpovídá mu záklenek z kamene a cihel 6cm vysekých s otisky bednění.

Vstoupí se do obdélného prostoru v severním traktu západního křídla s kamennými zdmi a půloválnou kamennou valenou klenbou s ojedinělými cihlami/ v.kl. 240 cm, vp. 40 cm/. V severní zdi se jeví ^{ví} nověji cihlově obezděný průduch.

Sklepy : po schodišti sestoupí se do předního sklepa lichoběžného půdorysu pod střední částí západního křídla. Na schodišti vlevo patrna skála, vpravo kamenné lomové zdivo. Sklep je vyhleuben ve skále, nemá žádného vztahu ke zdivu přízemí. Toliko pod pi-

lířem přízemí vloženým pod jižním příčným pásem je tu při jižní zdi zadního suterénu vyzděn rovněž hranelový polepilíř.

Prostor má půloválnou asi kamennou, omítnutou valenou klenbu / vkl.265 cm, vp. 124 /.

Odtud pokračuje se směrem k severu segmentově zaklenutým omítnutým průchoodem do sklepa pod severním prostorem přízemí. Je převážně rovněž vyhlouben na skále ale jeho půdorysná dispozice v podstatě se shoduje s přízemí. Půloválná klenba / v.260cm, vp. 80 cm/ je cele omítnuta.

Při vstupu se jeví zevnitř zajímavé překrývání omítnutých segmentových záklenků.

1. poschodí:

prostorevě ho již nelze vnímat, neboť má zcela propadlé stropy, s průhledem až do krovu, stejná situace je totiž v 2. patře. Obě patra západního křídla jsou uvnitř zcela v rozpadu. Do patra se vstupuje po několika vyrovnávacích schodech s chodbičky k záchodu při vřetenovém schodišti nebo přímo v severozápadním rohu prostoru spojovacího křídélka.

Základní rozvrh dispozice je terjtrakt, rozdělený ještě na hloubku střední zdi. Vstupuje se do podélného východního prostoru v rozsahu jižního a středního traktu, který se zužuje s-m-ěrem k severu, při čemž jeho severovýchodní roh je význačně okosen. Jeví se tu cihelná přízdívka. Ve vzdálenosti 290 cm jižně vstup od východu se ^{rýsuje} (ve východní kamenné zdi prostoru význačný zlom.

Vstupní prostor dodatečně předělený zcela zničenou hrázděnou příčkou má propadlý strop, toliko při východní zdi se zachoval náběh fabionu. K chodbovitému prostoru přiléhají na západní straně

dva pokoje ohrazené mezi sebou a na východě převážně cihelnými příčkami. Hloubková střední zeď je na vnitřním líci členěna celkem třemi segmentem překlenutými výklenky. Okna mají odsazené stlačené záklenky.

Zbývá severní část západního křídla, jež je oddělena od popsané již masivní střední zdi jež je vpravo prolemena průchodem se segmentovým záklenkem. Vpravo dispozice pokračuje tu chodba, vznikla předělením severního prostoru. Na vnitřním líci jsou opět dva segmentem překlenuté výklenky, všechny stropy jsou prepahlé.

Na konci chodby vpravo vystupuje schodiště s cihelnými špaletami a stoupající segmentovou cihelnou klenbou, vedlo do kostela, vchod je však zazděn.

Ze schodiště lze pohlédnout do podivné soutky mezi západním křídlem hradu a kostelem. Ukazuje se tu neomítnuté zdivo východní strany západního křídla. Jeví se tu především zdivo severního traktu západního křídla, velice starobylého rázu lomové, zcela dole patrný bossevaný kvádr. Na rozhraní severního a jižnějšího traktu západního křídla. Jeho zdivo ve čtvrtkruhu vybočuje a pokračuje dále k jihu.

Soutka je na jihu uzavřena úsekem severní zdi západního dílu spojovacího křídélka, jež se jeví jako zřetelně mladší cihlo-kamenné.

Druhé poschodí je nepřístupné, s prepahlými stropy. V oknech jsou segmentové záklenky neodsazené.

Stavební vývoj objektu.

Hazlovský hrad - zámek je v přítomné době v krajně zanedbaném, zčásti až dezolátním stavu, místy s opadávajícími omítkami - vně i uvnitř. Bylo by možno z toho soudit, že určení stavebního vývoje bude rekativně usnadněno. Skutečnost je však zcela odlišná. Nad to spolehlivější možnosti poznání znesnadňují omezené možnosti zjištění historických ašska jako celek bylo zcela opomíjeno v české odborné litaratuře a je typické, že spolu s Chebskem nezpracoval je ašni Sedláček ve svých hradech a zámcích.

Hazlovské feudální sídlo je raně feudálního původu. Dovědčuje to jednoznačně věž situovaná po východní straně kostela, který vlastně stojí uprostřed hradní dispozice. Věž obsahuje pravouhlý presbytář románského kostela asi z poslední třetiny 12. století, stavěný z tesaných kvádrů s původním románským okénkem. Kvádrové zdivo vystupující vzhůru naznačuje, že románský kostel měl t. zv. chorovou věž. Při kostele existovalo jistě feudální sídlo.

V organizmu nynějšího hradu - zámku, který byl zaměřen toliko zčásti, nelze identifikovat nějakou větší budovu, kterou by bylo možno přiřaditi k románskému kostelu. Toliko úsek zdi patrný po severní straně východního / nezaměřeného / zámeckého objektu se jeví jako zděná z tesaných kvádrů. Bezpečnost jejího románského původu bylo by ovšem nutno ještě prověřit. Dnes jeví se jako nejstarší západní zámecké křídlo přiléhající těsně k budově barokního kostela. Stavební vývoj tohoto křídla není zdaleka jednoznačný. Toliko severní sklep odpovídá přesně severnímu ukenčení hradu, kdežto dispozice jižního getického sklepa s rozvrhem přízemí vůbec neseuvisí, což bylo zřejmě

podmíněno jeho vyhloubením do skály. Půdorysný útvar vlastního západního křídla, jež se po východní straně zaobleně rozšiřuje, nasvědčuje sám o sobě, složitějšímu vývoji. V přízemí se zachovala gotická klenba v severní části křídla, jinak zbývá toliko obvodové zdivo s gotickým portálem a zazděným pravoúhlým oknem vlevo. Předstoupení východní poloviny jižní strany křídla si dnes nelze důvodně vysvětlit. Gotické zdivo stoupá tu z části až do nynějšího druhého poschodí. Gotické zdivo lze předpokládat v celém prvním patře, kdežto ve druhém patře bylo v jižní části křídla alespoň zčásti vyměněno. Neznáme také bezpečně původní rozvrh pater. Záchodové arkýře v severní zdi odpovídaly podle osazení dochovaných krakorců v podstatě úrovni prvního a druhého poschodí. Ovšem blíže severovýchodního nároží křídla se mezi prvním a druhým patrem rýsuje starý zazděný půlkruhem zaklenutý otvor, který neharmonuje s nynějším rozvrhem pater.

Sporné architektonické detaily západního křídla lze nejspíše zařadit až do 14. století. Jedinou výjimkou jsou ojediněle použité bossované kvádry v severní části budovy. Jsou to zatím jediné prvky, které by opravňovaly časové zařazení západního hradního křídla alespoň částečně do první poloviny 13. století. Ovšem bossované kvádry se na budově zachovaly jen zcela ojediněle, tak že jsou jako poklad pro spolehlivější datování dosti těžko použitelné.

Další středověký vývoj hazlovského hradu probíhal zřejmě nadmíru složitým způsobem. Soudíme, že především byla k východní straně západního křídla připojena nepravidelně lichoběžná místnost, jejíž masivní zdi vystupují až do prvního poschodí.

Neznáme kdy, ale dosud ve středověku byla postavena předstupující západní část jižního křídla, jejíž původní organismus se zacheval v dispozičně složitém suterénu a částečně i v přízemí.

Sklepy pod tímto západním dílem jižního křídla jsou převážně gotické. Do tohoto slohového období musíme zařadit i zhrába odpovídající jim dispoziční přízemí se dvěma příčnými zdmi a jednou podélnou vpravo vzadu. V nepatrném fragmentu vystupuje tu gotické zdivo až do patra. Tato část jižního křídla se zajímavým způsobem dotýká svým severozápadním nárožím jihoovýchodního nároží staršího rozšířeného křídla západního. Do takto vzniklého kouta byl pak vloženo ještě v gotice polygonální vřetenové schodiště. Pro přesnější časové zařazení této středověké části hradu chybí zatím jakákoli opora pramenná či architektonická.

Konečně bezpečně středověkého původu je i zčásti východní křídlo převážně dosud nezaměřené. Bezpečně gotický je mohutný půloválně klenutý kamenný sklep pod severní / nezaměřenou / částí křídla a nepochybně i jižní část tohoto křídla vyznačující se v přízemí a zčásti i v prvním poschodí velice silnými obvodovými zdmi.

Gotická výstavba skončila až v 16. století. Nutno do ní zařadit i nepatrné fragmenty opevnění při jihozápadním okraji hradního areálu. Představa jeho původního rozsahu je znejasněna jednak neúplným zaměřením dochovaného souboru budov, zejména též odbouráním celého předhradí tak jak je dokumentuje katastrální plán z roku 1841. Fragmentální zachování středověkého stavu znemožňuje naplnění základní dispozice gotického hradu.

Všechny další architektonické proměny jsou relativně méně významné a většinou i lokálně omezené.

Nejčasnější renesance zasáhla dosti podstatně do organismu západní gotické část jižního křídla. Křížové klenby ve sníženém přízemí se středním pilířem a zalomenými čely lze datovat nejspíše do doby okolo roku 1540. Snad současně, či o málo později byla upravena dispozice v severozápadní části zvýšeného přízemí, kde vloženy polepilíře a střední lehce okosený pilíř a celek zaklenut. Původní klenba se zachovala teliko v západní části dispozice, ve východní teliko fragment porušený novodobými schody.

Do pozdějšího renesančního období klademe křížově zaklenutou dvojloďní síň, vytvořenou v rámci starších obvodových zdí v přízemí jižní části východního zámeckého křídla. Klenba pokračuje i do prostorů v severní části křídla, které nebyly zaměřeny ani pro další období vývoje hradu - zámku nebyly zjištěny historické údaje, jež by poněkud usnadnily určení jeho složitého vývoje. Jedinou spolehlivou oporou je letopočet 1778 na severním portálu zvýšeného přízemí západní části jižního křídla a dále údaj literatury, že Jan Vilém Hinfeld nabývší Hazlov v roce 1853 postavil zámek do dnešní podoby.

Z jakýchkoli historických informací zcela vypadá období raného a vrcholného baroku. Lze to vysvětlit skutečností, že od roku 1683 až do roku 1795 držel Hazlov nevýznamný místní šlechtic, po kterém se pochopitelně zachovaly žádné písemné doklady.

Do období baroka patří především klenba přízemí i prvního patra východního přístavku západního křídla. Velice problematické je stáří obvodových zdí východní části jižního křídla

v přízemí, jež se jeví v přízemí alespoň zčásti starší než patro. Celé první poschodí jižního křídla s výjimkou ^{minimálních již fragmentů} zdíva nepochybně středověkých, byla nejspíše postavena v pozdním baroku. Konec stavební činnosti určuje letopočet na severním portálu. Do této etapy sklonku baroka se řadí z větší části i dispozice patra jižního i východního křídla a částečně i rozvrh přízemí křídla jižního. Úpravu charakterisují stropy s fabiony a typickou štukatureu nejpozdějšího baroka. Pozdní baroko zasáhla i do jednoduché úpravy průčelí západního křídla. Snad teprve tehdy zvýšeno šnekové schodiště o horní poschodí a proveden zaoblený přístavek v koutě vnitřního nádvoří mezi jižním a západním křídlem. Stopy této pozdně barekní úpravy jsou patrné i na severní části východního křídla, jež nebylo zaměřeno, ani vyhodnoceno.

Po roce 1778 majitelé zámku zceřa zchudli, tak že nemůžeme předpokládat ani minimální stavební činnost až do roku 1853, kdy Hazlovský zámek přestavěn do dnešní podoby. Zásahy této přestavby rázu nejpozdějšího klasicismu lze na objektu dobře rezeznat. Soustředily se na všechny jeho části, vlastně s výjimkou západní části jižního křídla a přístavku křídla západního. Ve východní části jižního křídla vloženy v přízemí nové klenby a upravena jeho dispozice. Nově bylo zaklenuto zčásti i přízemí západního křídla - původního hradu. V tomto křídle přeřezána i dispozice prvního patra. Změny se udály i v prvním poschodí východní části jižního křídla a v křídle východním, jež teprve tehdy propojeno přímo na křídlo jižní a zřízen tu segmentově zaklenutý průjezd. Zevně se tato přestavba projevuje novým průčelím východní části jižního křídla.

Další zásahy do zámeckého objektu jsou již bezvýznamné a bezvýhradně rušivé. Je to přístavba záchodů ke šnekovému schodišti, vložení nového schodiště do střední dispozice západní části jižního křídla, předělení jeho východní místnosti v přízemí a konečně zásahy do rozvrhu oken v jižní místnosti prvního patra v křídle východním.

Hazlov.

Náměty pro obnovu.

Jak jasně dokazuje architektonické i stavebně historické vyhodnocení objektu má hazlovský hrad - zámek významné postavení v rámci historické architektury západních Čech a je velmi pozoruhodným dokladem vývoje feudálního sídla od doby raně feudální/ románský kostel / až po polovinu 19. století. Architektonicky a vývojově historické hodnoty stupňují ještě význam architektonický, hrad tvoří hlavní pohledovou dominantu a současně architektonické centrum celého Hazlova. Zjev městečka minulý, přítomný i budoucí je zcela nerozlučně spjat s existencí dominující hmoty hradu - zámku. Není příliš mnoho případů, kdy seubor hradu - zámku je tak těsně pohledově spjat s architektonickým organismem sídla jako právě v Hazlově.

Ze všech těchto důvodů vyplývá kvalifikovaný prvořadý urbanistický zájem na respektování hradního seuboru, který zesiluje ještě jeho důležitost jako pozoruhodné složité vývojové architektury, v tomto poměru upoutává zvláště vztah hradu a románského kostela.

Úvodem k podrobnějšímu architektonickému vyhodnocení musíme předeslat, že dodané zaměření obsáhlo toliko část dochovaného hradního areálu, zcela chybí kostel i převážná část východního křídla zámku. Jejich vyhodnocení by kladně vyhodnocení areálu ještě posílilo.

Třeba úvodně konstatovat, že hazlovský hrad - zámek působí dnes zčásti značně dezolátně. Ve skutečnosti však jsou destrukce soustředěny převážně na západní křídlo a západní část jižního

křídla, přičemž s nepatrnými výjimkami postihly části, respektive konstrukce, které jsou snadno vyměnitelné, respektive nahraditelné a dosud takřka v nejmenším nezasáhly do základů architektonické struktury objektu. Dobře je to patrné na plánech architektonického vyhodnocení, které zachycují názorně rozsah zachování i architektonické možnosti rekonstrukce.

Z hlediska plošné asanace třeba uvažovati možnost odstranění přístavku v jihozápadním koutě nádvoří zaobleného půdorysu, který je značně havarijní a vytváří současně i nevhodné zaplnění koutu mezi kostelem a hradním - zámeckým objektem. Postupujeme-li po jednotlivých podlažích jeví se nezbytnost respektování celého rozsahu i všech historických konstrukcí obou skupin suterenu s dochovanými architektonickými detaily. Vybourání příčky v prostoru na střední podperu zhodnotí tuto pozoruhodnou goticko-renesanční místnost.

V přízemí, respektive ve zvýšeném přízemí musí být respektovány všechny vertikální i horizontální konstrukce vyznačené na plánu architektonického vyhodnocení, jmenovitě všechny klenby starší pozdně klasicistní přestavby. Zachována by měla být i dochovaná historická dispozice.

V úrovni přízemí, respektive zvýšeného přízemí je dáno na vůli zachování, případně odstranění konstrukcí vložených adaptací nejpozdějšího klasicismu, především v západním a ve východním části jižního křídla. Platí to především o polopilířích a pilířích v přízemí západního křídla i o některých středních zdech a klenbách v křídle jižním. Nevhodně vložené schodiště v západní části jižního křídla by rovněž mělo být odstraněno.

Bezpodmínečně třeba odbourat přístavek záchodů.

Po jižní straně západního křídla by měl být sondami ověřen stav zazděného gotického okénka a tote podle možnosti obnovené. Dochované fasády v úrovni přízemí by měly být v podstatě zachovány a v detailu zhodnoceny.

Poněkud rozdílná situace je v patrech. V hlavním, západním křídle se silně porušenou střechou, propadlým krovem i stropy lze zachovat toliko obovedové zdi a masivní střední zeď i prostor klenutého lichoběžného přístavku. Průčelí západního křídla by měla být při úpravě prosendována a při tom prověřena zejména otázka snížených parapetů i zazdívky na severním a západním průčelí. Nutno samozřejmě obnovit zřícené šnekové schodiště. U křídla jižního i zkoumané části křídla východního třeba v mezích možnosti zachovat stropy s pozdněbarokní štukovou dekorací a vyhodnocení střední zdi. Průčelí by měla být v podstatě respektována s výjimkou narušené západní strany jižního křídla u části východní strany východního křídla.

Důležitá je otázka souboru střech, které se svou konfigurací výrazně podílejí na hmotové skladbě hradu - zámku. Ve většině případů třeba ponechat tvar i výšku střech, které umožňují převyšující uplatnění polovalbové střechy kostela. Nutno toliko prověřit, zda střecha západního křídla někdejšího hradu by neměla býti v budoucnu poněkud vyšší se zachováním převýšení střechy kostela. Šnekové schodiště by mělo být opět vyvrcholiti nepřiliš vysokou osmibokou stanovou střechou. Velmi radikální úpravu vyžaduje bezprostřední okolí, hradu, které by mělo být očištěno od převyšující parazitní zeleně a řádně uplatněny a zvýrazněny fragmenty fortifikací, pokud bude možno zjistit.

Hazlov - hrad.

Seznam fotodokumentace.

1. Románský presbytář kostela
2. Interier románského presbyteria kostela
3. Východní průčelí hradu
4. Jižní část východního průčelí hradu
5. Část východního průčelí
6. Pohled na hrad od jihovýchodu
7. Jižní fasáda hradu
8. Pohled od jihozápadu
9. Východní fasáda jižního risalitu
10. Jižní risalit
11. Západní fasáda části s jižním risalitem obrácená do západního dvorka.
12. Fasády obrácené do západního dvorka
13. Jižní fasáda paláce
14. Úsek západní části jižní fasády se schodišťovou věžicí
15. Gotický portál v jižní stěně paláce
16. Hradební zdi na jihozápadě / vnitřní strana /
17. Vnitřní strana západní hradební zdi
18. Pohled na hrad od jihozápadu
19. Hrad od jihozápadu
20. Hrad s jihozápadní hradbou
21. Západní fasáda paláce
22. Hradní palác a kostel od severu
23. Palác od severu
24. Severní nároží paláce
25. Nároží paláce při stěně kostela

26. Úzká štěrbina mezi palácem a kostelem
27. Průhled štěrbinou mezi palácem a kostelem
28. Východní nádvoří hradu z věže kostela
29. Pohled z věže kostela na nádvoří hradu
30. Jižní fasáda nádvoří
31. Severozápadní kout nádvoří. Vpravo kostel
32. Východní strana nádvoří
33. Západní část nádvoří
34. Severní strana nádvoří
35. Suterén části s jižním risalitem
36. Střední sloupek nesoucí klenbu v suterénu části s jižním risalitem.
37. Přízemí západního paláce
38. Zřícené schodiště ve věžici západního dvorka
39. Pohled na pilíř v jihozápadní části zvýšeného přízemí jižního křídla.
40. Strop jihozápadní místnosti jižního křídla přízemí
41. Strop se štukovým ornamentem v jihovýchodní místnosti přízemí západního dílu jižního křídla
42. Místnost v přízemí východní části jižního křídla
43. Přízemí východního křídla
44. Pohled na částečně propadlý strop v jihozápadní místnosti jižního křídla - I. poschodí
45. První poschodí západního dílu jižního křídla. Štukatura stropu jihovýchodního pokoje
46. Štukatura stropu v jihovýchodní nárožní místnosti jižního křídla.

47. Dílčí pohled do jižního pokoje prvního poschodí východního
křídla.

48. Pohled na strop v téže místnosti

49. Severní pokoj 1. poschodí východního křídla

50. Strop téhož pokoje

51. Pohled do krovu dezolátního západního křídla

